

Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Krizi Sonrası: Baro İHM'leri İçin Bir Gelecek Var mı?

Kerem Altıparmak ve Ufuk Can Mahanoğlu¹

Bilindiği gibi 2021 yılı sonunda, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi'nin (İHM) hazırladığı ve Ankara'da bir grup terör şüphelisine işkence uygulandığına ilişkin iddiaları içeren bir raporun yayımlanmaması, önce İHM Başkan ve üyelerinin istifasına neden oldu.² Kısa bir süre sonra da Ankara Barosu Başkanı istifa ederken bu raporun yayımlanmamasının istifasının gerekçelerinden biri olduğunu belirtti.³

İHM'nin 2019 yılında yönergesinin⁴ hazırlanmasında ve sonrasında da Merkez'in işkence ve kayıp raporlarının yazılmasında önemli rol almış divan üyeleri olarak kısmen öngördüğümüz bu krizin yol açtığı bir dizi soruya cevap aramanın zorunlu olduğunu düşünüyoruz. Bununla birlikte, bu yazı söz konusu krizde kimin haklı olup olmadığını tartışmayı ve çözmeyi değil, insan hakları merkezlerinin bu krize ve benzer krizlere karşı nasıl dayanıklı hale getirilebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Avukatlık Kanunu'nun baroların kuruluş ve nitelikleri başlıklı 76. maddesinde insan haklarını savunmak ve korumak amaçlarına sahip oldukları, 95. ve 110. maddelerinde ise baro yönetim kurullarının ve Türkiye Barolar Birliği'nin insan haklarını savunmak ve korumak görevlerine sahip oldukları yazılıdır.⁵ Türkiye'de barolara verilen bu görevi yerine getirmek üzere merkez, komisyon veya kurul adı altında faaliyet gösteren ve coğrafi bölgelerin tümüne yayılan en az 18 insan hakları merkezi bulunmaktadır.⁶ Bağımsız avukat

¹ Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi önceki dönem divan üyeleri.

² <https://bianet.org/1/17/257446-raporu-sansurlenen-insan-haklari-merkezi-nin-alti-uyesi-istifa-etti>, <https://medyascope.tv/2022/02/04/ankara-barosu-insan-haklari-merkezi-yoneticileri-iskence-iddialarina-iliskin-hazirladiklari-raporun-yayimlanmaması-uzerine-istifa-etti/>, <https://www.gazeteduvar.com.tr/ankara-barosunda-toplu-istifalar-baro-magdur-beyanlarini-sansurledi-haber-1551957>.

³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/ankara-barosu-baskani-koranel-istifa-etti-kirli-siyasete-dahil-olmayacagim-haber-1557735>, <https://m.bianet.org/bianet/hukuk/259509-ankara-baro-baskani-kemal-koranel-istifa-etti>.

⁴ 2021'de değiştirilen İHM yönergesinin güncel hali için: <http://www.ankarabarusu.org.tr/merkezler/pdf/ihmyonerge20210113.pdf>.

⁵ Baroların kuruluş ve nitelikleri: Madde 76 – Barolar; avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ahlâkını, saygınlığını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak, avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm çalışmalarını yürüten, tüzel kişiliği bulunan, çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır.

⁶ Baroların internet sitelerinden belirleyebildiğimiz kadarıyla Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi haricinde İstanbul Barosu, Ankara Barosu, İzmir Barosu, Diyarbakır Barosu, Antalya Barosu, Van Barosu, Mersin Barosu, Hatay Barosu, Adana Barosu, Trabzon Barosu, Şanlıurfa Barosu, Bursa Barosu, Gaziantep Barosu, Edirne Barosu, Eskişehir Barosu, Aydın Barosu, Kayseri Barosu ve Samsun Barosu'nda insan hakları merkezleri yahut komisyonları bulunuyor.

örgütleri olan baroların, uygun yapılanmalara sahip olduklarında ülke çapında insan hakları denetimine önemli katkılar sunabilecekleri açıktır.

2019 yılında Ankara Barosu için yönergeyi kaleme alırken aklımızdaki ilk soru baro İHM'lerinin misyonunun insan hakları alanında faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlardan farklılaşıp farklılaşmadığı ve eğer farklılık varsa bu farklılığı en etkili şekilde nasıl işlevsel hale getirebileceğimizdi. Gerçekten de bizzat devlet örgütlenmesi içinde olanlar bir kenara bırakıldığında en az üç farklı türde kurumda insan haklarına ilişkin çalışmalar yürütüldüğünü görmek mümkün: üniversitelerin insan hakları kürsüleri ve merkezleri, insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri ve meslek örgütlerinin (ama özellikle de baroların) insan hakları merkezleri.

Şüphesiz çalışılan konunun ortaklığı, bu farklı yapıların çatısı altında yapılan çalışmaların birçok açıdan kesişmesini mümkün kılıyor. Bununla birlikte, bu üç farklı çatı, misyon, çalışma metodu ve hedefleri açısından bambaşka imkanlar da yaratıyor. Örneğin, üniversitelerin asli misyonu hakikati araştırmak, bunu öğretmek ve tartışmakken, sivil toplum örgütlerinin asli amacı genel ve spesifik alanlarda insan hakları savunuculuğu yapmak olarak özetlenebilir. Peki baro İHM'lerinin bu anlamda ayrıştırıcı özelliği nedir?

Açıktır ki barolar da meslek içi eğitim yapar, konferanslarda bilim insanları ile hukuk mesleği icra edenleri buluşturur. Ama barolar üniversite değildir. Amaçları bilimsel araştırmalar yapıp, bunları yayımlamak değildir. Tabii ki yapılacak çalışmalar sonucunda elde edilecek veriler hukuki savunma sanatı tarafından kullanılabilir ama bu, araştırmayı ve eğitimi baro merkezlerinin asli görevi haline getirmez. Avukatlığın asıl amacı bağımsız savunmayı temsil etmektir. Bunu yapabilmek de ancak hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının savunulması ile gerçekleşebilir. Bu nedenle avukatlar insan haklarının korunması ve savunulması konusunda değişim için aktif çaba göstermek, bu yönüyle aktivist olmak zorundadırlar. Ancak bu aktivizm, insan hakları alanının bir diğer aktörü olan sivil toplum aktivizmi ile karıştırılmamalıdır. Avukatlar hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin hukuki yararına tahsis eder ancak bu, sivil toplum savunuculuğu değildir.

Avukatların meslek örgütü olan barolar, konumları itibariyle, bağımsız savunma için olmazsa olmaz niteliğinde olan hukukun üstünlüğü ve insan haklarının savunulması açısından çok önemli ayrıcalıklara sahiptir. Avukatlar ve barolar en ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştirilebildiği yerlere, gözaltı merkezlerine, ceza ve tutukevlerine, geri gönderme merkezlerine vb. ulaşabilir. Yine avukatlar, buralarda haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişileri temsil etme imkânına da sahiptir. Barolar bu imkânları örgütlenme suretiyle, bu hizmetlere herkesin ulaşmasını sağlama ayrıcalığı ve hakkına sahiptir.

İşte baroların bu eşsiz imkânları, kanımızca baro İHM'lerinin misyonunu da açıklıkla ortaya koymaktadır. Barolar eğitim yapsalar da eğitim kurumu değildir. Barolar insan haklarını savunsalar dahi sivil toplum örgütü de değildir. Barolar, savunma mesleğinin gereği olarak adalete erişmenin yolu olan insan haklarına saygıyı hukuki uzmanlıkla güvence altına alan

meslek örgütleridir. Bu amaçla, baro İHM'leri öncelikle insan hakları ihlallerine ilişkin başvuru toplama ve raporlama, ihlallere ilişkin suç duyurularında bulunma, dava izleme, mevcut uygulamaların ve mevzuat değişikliklerinin hukuki analizini içeren tematik raporlar hazırlama ve politika belgeleri düzenleme faaliyetlerinde bulunmalıdır. Farkındalığın artırılması amacını taşıyan eğitim, konferans, toplantı ve etkinlikler düzenlemek dışında sivil toplum örgütlerinden farklı olarak avukatlık mesleğinin sağladığı imkânlarla cezaevi ve diğer gözaltı yerlerinde gerçekleşenler de dâhil olmak üzere ağır insan hakları ihlallerinden derhal ve doğrudan haberdar olabilme, ilgililer ile görüşebilme ve yasal mekanizmaları mesleki uzmanlıktan faydalanarak ivedilikle işletebilme imkânlarını kullanmalıdır.

Peki bu misyon etkili şekilde nasıl yerine getirilebilir? İHM Yönergesi'ni hazırlarken şunu planlamıştık: Nasıl baroların diğer merkezlerinde o alanda çalışan avukatlar üye ve yönetici oluyorsa İHM'de de durum bu olmalıdır. Bir ticaret hukuku merkezinde ticaret hukukunda uzmanlaşmış avukatlar bulunmalıdır. Hayatında hiç ticaret hukukuna konu bir davaya girmemiş bir avukat, o alanın mesleki bilgisine sahip olmadığı için muhtemelen sorunlara hâkim olamaz. Ama eğer o merkeze liyakate uygun seçim yapılmışsa artık merkeze bir özerklik de sağlamak gerekir. Aynı durum İHM'ler için de geçerlidir. İHM Divanı insan hakları çalışan avukatlardan oluşacağına göre bu Merkez'e belli bir ölçüde özerklik de sağlanmalıdır. Bu nedenledir ki Yönerge'nin İHM Divanı tarafından hazırlanan orijinal halinde İHM'nin her kararının Baro Yönetimine sunulması gibi bir yöntem de öngörülmemiştir. Öyle ya, gerçekleştirilebildiği takdirde tamamı insan hakları alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir İHM'nin kararlarına baro yönetiminin müdahale gerekçeleri de sınırlı olmalıdır. Ticaret hukuku merkezine müdahale edilmiyorsa İHM'ye de müdahale edilmemelidir.

Ne var ki merkez yönergelerinin baro yönetimi tarafından onaylanması gerekiyor. O aşamada bize de makul gelen iki gerekçeyle yönetim onayını uygun bulduk. Birincisi, yayımlanacak rapor ve görüşlerden sadece İHM'nin değil baro yönetiminin de sorumlu tutulması ihtimaliydi. İkincisi ve daha önemlisi ise İHM kararlarının baro yönetimi tarafından desteklenmesinin önemiydi. Bir kararın Ankara Barosu adına alınması, İHM adına alınmasından daha etkili olabilirdi. İtiraf etmek gerekir ki o aşamada onay zorunluluğunun dönüp dolaşıp bir sansür mekanizmasına dönüşmesi tehlikesini yeterince ciddiye almadığımızı görüyoruz. Dikkat ederseniz bu ihtimali tahmin etmemiş değildik ama ihtimalin bu kadar yüksek olduğunu öngörememiştik.

Sembolik bir onay süreci olmasını beklediğimiz baro yönetimine karar sunma konusu baro yönetiminin her metne müdahale edebileceği, uygun görmediklerini yayımlamamayı tercih edebileceği, sınırsız bir takdir yetkisine sahip olabileceği şeklinde yorumlanmaya başlandı. Öyle ki bu atipik vesayet yetkisi, başkanı eski bir AİHM üyesi olan İHM'nin hazırladığı rapor ve görüşlerin gerekçesiz bir şekilde "uygun bulunmaması" gibi garip bir hale evrildi.

Geldiğimiz krizin asıl nedeninin bu olduğu kanaatindeyiz. Bir alanın uzmanları tarafından hazırlanan ve İHM Divanı tarafından yayımlanması uygun görülen bir metnin

açıklanmayan gerekçelerle değiştirilmesi ya da yayımlanmaması merkezlerin uzmanlığa dayalı özerk yapılarını bütünüyle geçersiz kılmaktadır. Bu insan hakları gibi siyaseten hassas alanlarda, uzmanlık merkezlerinin çalışma imkanlarını ciddi anlamda akamete uğratma riski taşımaktadır.

Merkezlerin ve özellikle İHM'lerin bir geleceği olacaksa bu merkezlerin özerkliği çok güçlü bir şekilde tarif edilmelidir. Bu özerkliğin tek istisnası ise şu olmalıdır: İnsan hakları merkezi çalışmaları insan hakları ilkelerine açıkça aykırıysa; cinsiyetçi, ırkçı, ayrımcı bir dil kullanıyorsa veya açıkça hukuka aykırılık içeriyorsa bu hususlar gerekçelendirilerek değişiklik önerilebilir ve son çare olarak yayımı reddedilebilir. Bunun dışında, baro yönetimlerinin herhangi bir nedenle veya hiçbir neden göstermeksizin bu çalışmalara müdahale etmesi ve yayımlamaktan imtina etmesi kabul edilmemelidir.

Her ne kadar başta somut "Ankara Barosu işkence raporu krizi"ne ilişkin kim haklı kim değil sorusunu cevaplamayı planlamadığımızı söylemişsek de sanıyoruz bu ilkesel yaklaşım çerçevesinde bu kriz açısından da bir sonuca ulaşılabilir. Baro yönetimi, işkence raporu yanında İHM tarafından hazırlanan yıllık ve aylık bültenleri herhangi bir açıklama yapmaksızın, muhtemelen uygun görmediği için yayımlamama yoluna gitmiştir. Bu keyfi seçimin gerekçesi halen bilinmemektedir. Bir yönetimin hoşuna gidenleri yayımladığı, yeni gelenin ise kimi kişisel, siyasi veya keyfi gerekçelerle bazılarını elediği İHM'lerin baroların misyonuna ilişkin bir geleceği olamayacağı açıktır.

İHM'lerin baro yönetimlerinden özerk bir statüye sahip olması, gerek seçimle iş başına gelen baro yönetimlerinin merkez üyelerinin seçiminde ve merkez faaliyetlerinin yürütülmesinde söz sahibi olmak istemeleri gerekse baroların kurumsal yapısı ile ilgili birçok sorunu gündeme getirecek olması nedeniyle kabul görmemektedir. Ancak bu yazıda da açıklandığı üzere İHM faaliyetlerinin değişen baro yönetimlerine uyum sağlayamaması nedeniyle kurumsal hafıza kaybına uğramasının nedeni de budur.

Ankara Barosu'nda yakında gerçekleşecek seçim bu sorunu tartışmak için de bir fırsat sunuyor. İHM'nin dönemlik bir hoş seda değil bir geleneğe dönüşmesini sağlayacak özerkliği verecek aday çıkacak mı? Göreceğiz.

Etiketler: Barolar, Avukatlık, İnsan Hakları Merkezleri, Özerklik, Hukukun Üstünlüğü, Sivil Toplum Aktivizmi, Bağımsız Savunma

Kerem Altıparmak

2018 yılı sonuna kadar Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde insan hakları hukuku alanında öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Lisansını Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamış; yüksek lisansını aynı üniversitenin kamu hukuku bölümünde doktorasını ise Leeds Üniversitesinde tamamlamıştır. Altıparmak, 2017 yılı sonunda kapatılana kadar AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Müdürü olarak da görev yapmıştır.

Altıparmak, üniversite dışında da insan hakları örgütleriyle çok sayıda projede rol almıştır. Altıparmak'ın araştırma konuları arasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, hak kuramı ve cezasızlık kavramları bulunmaktadır. Altıparmak 2019 yılının Ocak ayından beri Ankara Barosuna kayıtlı olarak avukatlık yapmaktadır.

Ufuk Can Mahanoğlu

Avukat, İnsan Hakları Hukukçusu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 2014 yılında mezun oldu. Leiden Üniversitesi'nde uluslararası insan hakları hukuku yüksek lisansı yaptı. Birleşmiş Milletler Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, MICT ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde staj yaptı. Ankara'da İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu'na ait adalete erişim ve çevrenin korunması projelerinde çalıştı. Mersin'de avukatlık yapıyor ve insan hakları alanında hukuki danışmanlık hizmeti veriyor.